

НАУКОВИЙ ЧАСОПИС

НАЦІОНАЛЬНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА

ІСТОРИКО -
ПЕДАГОГІЧНІ СТУДІЇ

ВИПУСК 5

*Сліпачук С. Б.
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ — ГОЛОВНА ВИМОГА БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ

Якість вищої освіти, безумовно, є основою для створення Європейського простору вищої освіти. Не випадково на всіх самітах, що проводились у рамках Болонського процесу, поруч із структурно-реорганізаційними питаннями, обов'язково розглядалось питання про необхідність забезпечення відповідного рівня якості вищої освіти [5].

Після приєднання до Болонського процесу, забезпечення якості ВО стало ключовою проблемою політики провідних країн по відношенню до вищої школи.

Прикладна роль Болонського процесу для Європи полягає у тому, що – він є засобом надання європейській освіті привабливості, якості, мобільності та неперервності [8].

Мета даної статті полягає у тому, аби проаналізувати діяльність структур європейських органів забезпечення якості вищої освіти; узагальнити відповідні вимоги міжнародних угод, що діють у форматі Болонського процесу.

До питань забезпечення та управління якістю ВО долучені управлінці галузі освіти, практики та вчені. Якість вищої освіти виступає предметом філософських, психологічних, педагогічних, політологічних, економічних, соціологічних, кваліметричних досліджень. [9].

Сутнісна та змістовна сторона забезпечення якості вищої освіти стала предметом серйозного аналізу у наукових працях В. Андрущенка, В. Байденка, Я. Болюбаша, І. Жовтої, В. Журавського, М. Згуровського, М. Степка, В. Семиноженка та інших [1].

У виступах і доповідях Кременя В. Г., Огнев'юка В. О., Хоружої Л. Л., Дем'яненко Н. М., Мартиненко С. М., Бобрицької В. І. наріжним каменем постає питання кардинального поліпшення якості ВО

Теоретичними питаннями, пов'язаними із системою управління якістю у ВНЗ, займалися такі науковці, як Віткін Л.М., Волков О.І., Зенкін А.С. Химичева А.І., Демиденко О.А. Їх наукові доробки в питаннях впровадження зокрема нормативно-правового забезпечення вищої освіти, процесним підходом та економічною ефективністю системи управління якістю — ще не достатньо вивчені та оцінені [2].

Аналіз матеріалів останніх наукових досліджень стану даної проблеми Химичевою А. І. [2] свідчать про проблеми стосовно правового забезпечення, підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації фахівців з питань якості вищої освіти, а також про відсутність комплексного підходу до розроблення і впровадження стандартів якості, розроблення єдиної загальнодержавної програми розвитку якості вищої освіти, комплексного підходу до управління якістю.

На думку більшості вітчизняних вчених, забезпечення якості вищої освіти і її вплив на розвиток економіки — повинні стати стратегічним національним соціально-культурним пріоритетом України. [3.]

Також ця тема звучала з вуст учасників Всеукраїнської науково-методичної конференції «Моніторинг якості ВО: теорія та практика», яка проходила в стінах Київського міського педагогічного університету імені Б. Д. Грінченка 16-17 грудня 2009 р. а також на перших Всеукраїнських Морозівських педагогічних читаннях «Актуальні проблеми педагогіки вищої школи в руслі Болонського реформування», яка відбувалась 12-13 лютого у Національному педагогічному університеті ім. М. Драгоманова.

Болонський процес стартував у 1999 році, коли міністрами 29 країн-учасників була підписана Болонська декларація. Одним із основних пунктів вимог даної декларації, уже тоді, стояло забезпечення якості вищої освіти.

Під час проведення конференції найбільша увага була приділена питанням забезпечення й оцінки якості освіти. Відзначалося, що саме якість освіти, і в першу чергу вищої, усе більше визначає рівень розвитку країн, стає стратегічною областю, що

забезпечує національну безпеку й потенціал, у тому числі, й за рахунок рівня освітньої підготовки. Була досягнута домовленість про створення набору погоджених стандартів, процедур і керівних принципів для забезпечення якості і її оцінки.

Міністри прийшли до угоди, що в кожній з сорока країн-учасниць повинні існувати національні системи забезпечення якості, що включають:— визначення відповідальності всіх залучених у процес органів і інститутів;

- внутрішню оцінку;
- зовнішню експертизу;
- участь студентів в процесах оцінки;
- офіційну публікацію результатів;
- систему акредитації та сертифікації оціночних процедур;
- міжнародне співробітництво й міжнародна участь в оцінці та роботі оціночних мереж.

Другий етап Болонського процесу — Празька конференція міністрів, яка відбулася 19 травня 2001 року. Прийняли участь 33 країни. Йшлося про підвищення привабливості європейської вищої освіти та спільного європейського освітнього простору за рахунок забезпечення якості.

Третій етап Болонського процесу — Берлінська зустріч міністрів, яка відбулася 18-19 вересня 2003 р. за участю 40 країн. Прийняте комюніке встановило додаткові пріоритети щодо розвитку та гарантування якості вищої освіти на всіх рівнях (європейському, національному та інституційному).

Четвертий етап Болонського процесу — Бергенська конференція міністрів, м. Берген, Норвегія, 19-20.травня 2005 р., 45 країн. Бергенське комюніке окреслило пріоритети розвитку ВО, які інтегрували попередні цілі Болонського процесу. Одним із головних пріоритетів визначено національні системи забезпечення якості, що мають узгоджуватися із стандартами та рекомендаціями Європейської мережі забезпечення якості ENQA, а також створення внутрішньої (університетської) та зовнішньої (національної) структур забезпечення якості ВО. Дана конференція Міністрів країн Європи, відповідальних за сферу вищої освіти закликала вищі освітні заклади до подальшого підвищення якості їхньої діяльності шляхом систематичного впровадження внутрішніх механізмів її забезпечення за рахунок прямого взаємозв'язку з зовнішньою системою забезпечення якості [5]. Цим форумом також:

- прийнято стандарти та керівні принципи щодо забезпечення якості у Загальноєвропейському просторі вищої освіти в редакції, запропонованій Європейською мережею забезпечення якості (ENQA);
- взято зобов'язання впровадити нову (запроповану) модель експертного оцінювання органів із забезпечення якості на національному рівні, одночасно звертаючи увагу на загальноприйнятні напрями і критерії;
- схвалено принцип загальноєвропейського реєстру агентств із забезпечення якості на основі аналізу, проведеного в національних межах;
- зроблено пропозицію Європейській мережі забезпечення якості (ENQA) щодо спільної з (EUA), (EURASHE) і (ESIB) розробки конкретних технологій та процедур з подальшого впровадження зазначених заходів (детальніше див. далі).

П'ятий етап Болонського процесу наступив у 2007 році, коли відбувся наступний важливий захід — Лондонська конференція міністрів на якій було підписано Лондонське комюніке. Одним із основних пунктів його вимог вказано забезпечення якості за рахунок координації діяльності Європейської мережі та Європейського реєстру агенцій із забезпечення якості (EQAR), а також проведення щорічних форумів із питань забезпечення якості вищої освіти.

Аналізуючи усі вищевикладені вимоги Болонського процесу можна зробити висновок, що забезпечення якості вищої освіти є однією з головних умов при формуванні зони європейського освітнього простору. [6].

ENQA (European Network of Quality Assurance in Higher Education) — це Європейська мережа гарантії якості у вищій освіті. Вона була створена в 1996 році для рішення завдань, пов'язаних із забезпеченням гарантії якості освіти в рамках Болонського процесу. Основою її створення стали «європейський пілотний проект по оцінці якості вищої освіти» (1994-1995 рр.), матеріали рекомендацій єврокомісії (98/561/ЕС від 24 вересня 1998 р.) з європейського співробітництва у питаннях гарантії якості у вищій освіті а також текст болонської декларації 1999 року. Дана міжнародна організація відповідає за гармонізацію систем оцінки й гарантії якості освіти на європейському рівні.

Задля формування системи забезпечення якості вищої освіти у Болонському процесі міністри країн-учасниць у Берлінському комюніке від 19 вересня 2003 року доручили ENQA через її членів у співпраці з європейською асоціацією університетів (EUA), Європейською асоціацією вищих навчальних закладів (EURASHE), що не є університетами, та європейським студентським міжнародним бюро (ESIB — об'єднанням національних студентських спілок), які разом утворили групу E4, «... розробити узгоджені стандарти, процедури та рекомендації з гарантії якості».

Уже через два роки — документ був розроблений. Згодом на конференції 2005 року в Бергені дані стандарти та рекомендації (European Quality Assurance Standards And Guidelines — ESG) були схвалені міністрами освіти у спільному комюніке й рекомендовані до впровадження в національні системи забезпечення якості [10].

The European Standards and Guidelines for Quality Assurance (ESG) in the European Higher Education Area — один із принципово важливих першоджерел. Окрім того, що про нього мова йшла не тільки в Бергенському (2005) і Лондонському комюніке (2007), його обговорюють у Європі на всіх рівнях (інституційному, національному, міжнародному). Впровадженню даних стандартів у національні системи гарантії якості був присвячений цілий розділ національних доповідей, які кожна країна готовила до Лондонської зустрічі міністрів.

Термін «standards» перекладається однозначно, але його використання в різних країнах відбувається по-різному. В англо-саксонській системі вищої освіти стандарти освіти визначають самі освітні установи, як приклад «гарної практики» і гарантії якості. Для багатьох країн Східної Європи стандарт — це регламентований мінімально можливий (граничний) рівень якості підготовки студентів.

Узгоджені стандарти процедури та рекомендації з гарантії якості вкрай потрібні для внутрішніх університетських і зовнішніх систем гарантії якості. Чітке їх виконання, на думку розроблювачів, приведе до визнання якості національної системи освіти. До того ж, дані документи, як і залікові одиниці та цикли навчання, — це ті самі цеглинки, які необхідні для будівництва європейського освітнього простору. Найголовніше те, що вони дозволяють порівнювати, зіставляти та гармонізувати національні системи освіти й системи гарантії його якості. Вони не носять директивного характеру оскільки є рекомендаційними. Однак з моменту прийняття ці стандарти стали теперішнім маніфестом процесу формування національних систем гарантії якості освіти в європейських країнах. Документи складаються із трьох частин, що містять:

- стандарти й рекомендації для гарантії якості освіти усередині ВНЗ;
- стандарти й рекомендації для зовнішніх систем гарантії якості;
- стандарти якості діяльності агентств гарантії якості.

У тих країнах, де акредитаційні агентства створювалися під впливом Болонського процесу, запропоновані документи стали дійсно методичною підмогою. Для східноєвропейських країн (в тому числі й України) їх доводиться адаптувати під уже існуючі стандарти та вже сформовану систему акредитації.

Стандарти ENQA по значимості стоять в одному ряду з європейською системою залікових одиниць ECTS, із циклами навчання, європейськими додатками до дипломів (Diploma Supplement) тому, що вони задають єдиний європейський формат до систем гарантії якості [10].

4 березня 2008 року в Брюсселі (Бельгія) було створено європейський реєстр забезпечення якості (EQAR), засновником якого стала група E4. Головною умовою включення до реєстру — є відповідність ESG та ряду критеріїв, визначених у доповіді групи E4 на конференції у Лондоні 2007 року. Метою діяльності EQAR — є забезпечення прозорості і доступної інформації про агенції із гарантування якості освіти, що працюють в Європі, а також сприяння мобільності студентів та підвищення довіри до вищих навчальних закладів [6].

Загалом, Європейські вимоги у плані забезпечення якості передбачають здійснення наступних заходів:

1. Розробка рекомендації щодо запровадження національних стандартів гарантії якості та рекомендацій для забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти.
2. Створення, розвиток і гармонізація національних систем акредитації та Національного освітнього акредитаційного центру.
3. Підвищення міжнародного рівня участі України у зовнішній системі забезпечення якості.
4. Розробка та запровадження правових механізмів участі роботодавців в процедурі контролю та суспільної відповідальності за якість вищої професійної освіти.
5. Підвищення рівня участі студентів у національній системі забезпечення якості.
6. Розробка і впровадження у ВНЗ внутрішніх систем управління якістю.
7. Перенесення акценту з процедур зовнішнього контролю якості освітнього процесу і його результатів на бази національних систем атестації і акредитації у бік внутрішнього управління ВНЗ із обов'язковим здійсненням процедур самооцінки та самоконтролю якості надання освітньої послуги.
8. Запровадження постійно діючого моніторингу якості вищої освіти з урахуванням світового, європейського та національного досвіду.
9. Удосконалення рейтингової системи оцінювання результатів діяльності вищих навчальних закладів як інструментів управління якістю вищої освіти.
10. Запровадження і розвиток практики забезпечення доступності і прозорості інформації з питань забезпечення якості у вищій освіті на всіх рівнях: окремого ВНЗ, національному та міжнародному [6].

Попередньо визначивши та проаналізувавши європейські вимоги, що висувалися міжнародними угодами, кожна конкретна країна в подальшому розробляла та реалізовувала власну стратегію реформування систем освіти в плані гарантування якості вищої освіти. На сьогодні практично всі країни вжили відповідних заходів для запровадження систем забезпечення якості, що базуються на вищеперерахованих вимогах.

В рамках даного дослідження було проаналізовано ряд важливих вимог міжнародних угод, які діють у форматі Болонського процесу.

В результаті дослідження було доведено, що одним із основних напрямів розвитку національних систем освіти країн-учасниць Болонського процесу є забезпечення якості освіти. Вирішення цієї проблеми можливе через здійснення комплексу наступних завдань:

- систематизація усіх процесів щодо забезпечення якості ВО у єдину систему, що дозволить відобразити реальну картину поступальних кроків системи ВО конкретної країни у напрямку виконання зобов'язань перед європейським освітнім співтовариством;
- забезпечення прозорості та об'єктивності діяльності національних та міжнародних структур з питань забезпечення якості ВО;
- розробка і запровадження єдиних стандартів контролю якості освітніх послуг (критеріїв, методик, індикаторів, інструментів оцінювання);
- підвищення відповідальності вищих навчальних закладів за якість наданих освітніх послуг;
- зростання рівня менеджменту в освітній галузі за рахунок впровадження внутрішньої системи управління якістю побудованої на принципах Total Quality Management — TQM, на Національному стандарті України ДСТУ — ІІ ІВА 2:2007 "Настанови щодо застосування ISO 9001:2000 у сфері освіти та на вимогах міжнародного стандарту ISO/ДСТУ серії 9000:2000, включаючи стандарти ENQA.

Література

1. Андрущенко В. Педагогічна освіта України в стратегії Болонського процесу: Бесіда с ректором педагогічного університету ім. М. Драгоманова В. Андрущенко // Освіта України. — 2004. — 17 лютого. — С. 4.
2. Віткін Л.М., Волков О.І., Хімичева Г.І., Зенкін А.С. Системи якості ВНЗ: теорія і практика. Монографія. — К. — 2006. — 300с.
3. Віткін Л. М., «Деякі аспекти впровадження систем менеджменту якості освіти у вузах» Матеріали 4-ої щорічної міжнародної конференції "Розбудова менеджмент-освіти в Україні", CEUME.
4. Загальноєвропейський досвід — досягнення цілей. — Комюніке Конференції Міністрів країн Європи, відповідальних за сферу вищої освіти «Загальноєвропейський простір вищої освіти — Досягнення цілей» м. Берген, 19-20 травня 2005 р. // Освіта України. — 2005. — 5 липня. — № 50. — С. 5.
5. Комюніке Конференції міністрів країн Європи, відповідальних за сферу вищої освіти "Загальноєвропейський простір вищої освіти — Досягнення цілей" (19-20 трав. 2005 р., м. Берген). Режим доступу: http://www.osvita.org.ua/bologna/stanov/pravo/2005doc_kom.html.
6. Карпенко М. Система забезпечення якості вищої освіти у болонському процесі та механізми її імплементації в Україні. Національний інститут стратегічних досліджень, відділ гуманітарної політики. Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/monitor/juni08/16.htm>.
7. Урядовий портал «Події дня». Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/news>.
8. Шевченко В. О. Імплементація принципів болонського процесу у вищих навчальних закладах Півдня України «Стратегічні пріоритети» Наукове видання національного інституту стратегічних досліджень № 2 (3), 2007 р.
9. Якість освіти у контексті понятійно-категоріального апарату проблеми Кудикіна Н. В., Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції від 16-17 грудня 2009 КМІУ імені Б. Д. Грінченка, Центр моніторингу столичної освіти. Київ 2009 ст. 3.
10. The European Standards and Guidelines for Quality Assurance (ESG) in the European Higher Education Area - 3rd edition (2009) (pdf) (04. Mar.2005). Режим доступу: www.enqa.eu/pubs_esg.lasso

Анотація. Проаналізовано діяльність структур європейських органів забезпечення якості вищої освіти. Узагальнено відповідні вимоги міжнародних угод, що діють у форматі болонського процесу. **Ключові слова:** вища освіта, єдині стандарти контролю, якість освітніх послуг, інструменти оцінювання.

Аннотация. Проанализировано деятельность структур европейских органов обеспечения качества высшего образования. Обобщено соответствующие требования международных соглашений, действующие в контексте Болонского процесса. **Ключевые слова:** высшее образование, единые стандарты контроля, качество образовательных услуг, инструменты оценивания.